

УДК 594.381.5

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОЛЮСКІВ ПІДРОДУ *PEREGRIANA* СЕКЦІЇ *AMPULLACEANA*

Ю. М. Вакулко ¹, Л. Є. Астахова ²

^{1,2} Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

В усіх системах на різних таксономічних рівнях при встановленні видової належності молюсків належна увага приділяється особливостям будови черепашки та статеві системи. Важливе місце конхолого-анатомічні особливості посідають і у системі родини *Lymnaeidae*. Ставковики мають широкий ареал розселення і освоюють найрізноманітніші місця перебування. Адаптація до різних умов середовища нерідко супроводжується певними морфологічними змінами, які, насамперед, позначаються на будові черепашки молюсків. У зв'язку з цим на сьогоднішній день в малакологічних колах існують суперечливі погляди на систему лімнеїд. Ряд малакологів країн Західної Європи є прихильниками концепції широкоареальних поліморфних видів [3, 4], у той час як значна частина малакологів країн колишнього Радянського Союзу дотримуються поглядів згідно яких у складі родини виділяється значно більше видів [1, 2]. Проте, незважаючи на високий ступінь мінливості ознак черепашок ставковиків, що викликає труднощі при побудові системи родини, все таки конхологічні ознаки зберігають своє значення для діагностики видів.

Метою нашого дослідження було вивчення морфологічних особливостей молюсків підроду *Peregriana* секції *Ampullaceana* та їх порівняльний аналіз. Збір матеріалу здійснювали у водоймах Житомирського Полісся протягом 2012-13 рр. Видову належність ставковиків визначали згідно проведеної ревізії цієї групи молюсків [1]. Вимірювання черепашок досліджуваних форм проводили за такими параметрами: висота і ширина черепашки, висота завитка, висота останнього оберта та його ширина без устя, висота і ширина устя з колумелярним загином і без нього, кількість обертів, відношення висоти черепашки до її ширини (основний індекс черепашки), висоти завитка до висоти черепашки. Виміру підлягали лише абсолютно цілі черепашки статевозрілих молюсків. Крім того, при визначенні видової належності молюсків використовували компараторний метод. Для анатомічного дослідження молюсків фіксували 70 %-ним етанолом. При вивченні особливостей будови статевої системи звертали увагу на морфологію сім'яних пухирців, матки, провагіни, резервуара та протоки сперматеки, проксимального і дистального відділів простати та внутрішню будову останньої. Розглядали, яке положення займає сперматека відносно перикарда та паліального гонодукта, з'ясовували співвідношення

відділів парувального апарата (відношення довжини мішка пеніса до довжини препуціума).

У водоймах Житомирського Полісся виявлено 4 види молюсків підроду *Peregriana* секції *Ampullacea*: *Lymnaea ampullacea*, *L. intermedia*, *L. ovata* і *L. balthica*. В усіх молюсків черепашки середніх розмірів, яйцеподібні, правда, у *L. intermedia* вона більш яйцеподібно-конічна, тонкостінні. Колір їх світло-коричневий, жовто-роговий або коричнево-роговий, а поверхня блискуча або матова, з тонкою мікроскульптурою у вигляді серповидних зморшок, спрямованих до устя. Кількість обертів – 4-5, вони рівномірно наростаючі, розділені неглибоким скошеним швом. Останній оберт самий великий і широкий. Завиток невисокий, проте у різних представників секції *Ampullacea* має певні відмінності. Якщо у *L. ampullacea* він широко-конічний, у *L. ovata* – конусоподібний і висота його становить у цих видів 0,17 висоти черепашки, то у *L. balthica* і *L. intermedia* цей показник відповідно складає 0, 2 та 0,3. Устя у трьох видів яйцеподібне, а у *L. ampullacea* воно овальне. Колумелярний загин широкий, колумелярна складка невелика, виражена слабо. Певні відмінності відмічені і за основним індексом черепашки. У *L. ampullacea* він коливається в межах 1,29-1,33, у *L. ovata* – 1,35-1,40, у *L. balthica* – 1,41-1,46 і у *L. intermedia* – 1,60-1,66. Мінливість черепашок усіх видів проявляється у їх забарвленні, висоті та ширині останнього оберта, а у *L. balthica* і *L. intermedia* ще й у висоті завитка.

Порівнюючи особливості будови статевої системи, слід зазначити, що в усіх видів сім'яні пухирці альвеолярного типу. Матка досить масивна, овальна, різко відмежована від короткої і вузької провагіни. Дистальний відділ простати з однією нерозгалуженою складкою всередині. Він клиноподібно переходить у проксимальний відділ. Резервуар сперматеки зростається з перикардом, лежить поблизу паліального гонодукта, він видовженої форми. Протока сперматеки коротка, проте у *L. ovata* вона довша, ніж у *L. intermedia* і *L. balthica*. Відношення довжини мішка пеніса до довжини препуціума у різних видів різне. Так, у *L. ampullacea* цей показник становить 0,92, у *L. ovata* – 1,1, у *L. balthica* – 1,2 і у *L. intermedia* – 0,5. Відмічені міжвидові відмінності морфологічних особливостей молюсків підроду *Peregriana* секції *Ampullacea* вказують на можливість використання їх в якості діагностичних ознак.

Література

1. Круглов Н. Д. Моллюски семейства прудовиков (*Lymnaeidae*, *Gastropoda*, *Pulmonata*) Европы и Северной Азии / Н. Д. Круглов. – Смоленск: Изд-во СГПУ, 2005. – 507 с.

2. Старобогатов Я. И. Фауна моллюсков и зоогеографическое районирование континентальных районов земного шара / Я. И. Старобогатов. – Л.: Наука, 1970. – 372 с.

3. Hubendick B. Recent Lymnaeidae, their variation, morphology, taxonomy, nomenclature, and distribution / B. Hubendick // Kungliga Svenska Vetensk. Akad. Handl. – 1951. – Vol. 3, № 1. – P. 1–223.

4. Jaskiewicz M. European species of the family Lymnaeidae (Gastropoda, Pulmonata, Basommatophora) / M. Jaskiewicz // Genus. – 1998. – Vol. 9, № 1. – 93 p.